

Richard Swinburne'un İstanbul'daki Konferansı ve Seminerleri

Dr. Aydın TOPALOĞLU*

İngiliz Din Felsefeci Prof. Richard Swinburne Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM) davetlisi olarak bir dizi bilimsel etkinliklerde bulunmak üzere 2005 Kasım'ında İstanbul'a gelmiştir. İlk olarak 11 Kasım 2005 tarihinde *Tanrı'nın Varlığı* başlıklı bir konferans vermiş, bu konferansın ardından 21 Kasım'da *Kötülük Problemi*, 22 Kasım'da ise *Tanrı İnancı Ahlâka Ne Katar?* başlıklı seminerlerini sunmuştur.

Ülkemizin çeşitli üniversitelerinden gelen pek çok akademisyenin takip ettiği programlar yoğun ilgi çekmiş, bazı tercüme sıkıntılarına rağmen gerek konuşmacının performansı gerekse konuların güncelliği sayesinde bir tür din felsefesi ziyafetine dönüşmüştür. Tevazuu ve soğukkanlı duruşuyla dikkat çeken Richard Swinburne'nun özlü sunumu ve sorulan her soruyu titizlikle cevaplandırmaya çalışması katılımcıların takdirini toplamış, soru-cevap kısmında onunla tartışan din felsefecileri ve kelimcilerimizin heyecanı ise salona ayrı bir renk katmıştır.

Günümüz filozoflarından biri olan Richard Swinburne 1934 yılında doğmuş, genelde teizmi özelden ise Hıristiyanlığın Tanrı anlayışını rasyonel zeminde dile getirmeye çalışmış ve bu anlamda Batı dünyasında ateizmin iddialarına karşı cevaplar veren en önemli düşünürlerden biri olmuştur. *Is There a God? (Tanrı Var mı?,* çev., Muhsin Akbaş, Bursa 2001); *The Coherence of Theism; The Existence of God; Faith and Reason; The Christian God; Providence and The Problem of Evil* başlıklı eserleri bu amaçla kaleme aldığı çalışmalardan bazılarıdır.

I. Konferans: *Tanrı'nın Varlığı*, Richard Swinburne, 11 Kasım 2005, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), Üsküdar/İstanbul.

Tanrı'nın Varlığı başlıklı konferansına "Tanrı'nın var olduğuna neden inanırız?" sorusuyla başlayan Swinburne cevap olarak Kainatın varlığının, bilimsel kanunların, hayvanların ve insanların hayat bulmalarının bu inançla açıklanabildiğini, bütün yaşam tecrübemizin bunun dışındaki herhangi bir varsayımınla daha iyi açıklanamayacağını ifade etmiştir. Kainatın varlığının ve düzenli oluşunun

---

* TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)

hıristiyanların, yahudilerin ve müslümanların inandığı Tanrı'nın varlığı için çok açık bir kanıt oluşturduğunu, nitekim her üç dinin kutsal kitabında da bu kanıtı işaret eden pek çok ifadenin bulunduğunu belirtmiştir.

Tanrı'nın varlığını kanıtlama faaliyetinin öncelikle *Tabii Teolojinin* – inançları akılla izah etme çabasının-bir sonucu olduğunu ve Kant'ın bu anlayışla ilgili eleştirilerine kadar bunun çeşitli şekillerde yapıldığını söyleyen Swinburne, Kant'la birlikte dinî tecrübenin önem kazandığını vurguladı. Tanrı'nın varlığına inanmanın rasyonel olduğunu (körü körüne bir inanç olmadığını), karşı iddialar ileri sürülmedikçe dinî tecrübeyi yaşayan kişi açısından dahi inancın doğru (rasyonel) olarak kabul edileceğini belirten Swinburne günümüzde artan *şüphelilik* ve *Tanrıtanımazlık* karşısında *Tabii Teolojinin* yeniden önem kazandığını, bir anlamda inancı güçlendirmek, inanmayanları ise ikna etmek açısından bunun gerekli olduğunu vurguladı.

Tanrı'nın varlığını kanıtlama konusunda Aristo ve takipçilerinin yaptığı gibi dedüktif (tümdengelimci) kanıtların bulunduğunu ancak endüktif (tümevarımcı) metodun daha isabetli olduğunu söyleyen Swinburne bu tür kanıtların birikime dayalı (cumulative) olduğunu yani kanıtlamadaki en küçük bir ayrıntının tek başına sonuca (Tanrı'nın varlığı iddiasının doğruluğuna) olumlu katkı yaptığını, bu ayrıntıların hep birlikte düşünüldüğünde ise sonucun doğruluk ihtimalini daha fazla artırdığını belirtmiştir. Bu açıdan bakıldığında kainatın varlığı ve oradaki düzenlilik kadar, dinî tecrübenin de Tanrı'nın varlığını kanıtlamada önemli yeri bulunmaktadır.

Swinburne'e göre Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için öncelikle üç temel kanıttan söz edilebilir. Bunlar kainatın varlığı, içerisindeki bilimsel yasalar ve bu yasaların insanın varoluşuna imkân tanınması olarak kısaca özetlenebilir. Bilim bizlere fiziksel farklılıkları, örneğin gezegenlerin varlığını, mevcut durumlarını veya geçmişteki evrelerini açıklayabilir. Ancak onların neden var olduğunu açıklayamaz. Yine bilim bizlere doğa yasalarının fizik kanunlarına paralel biçimde nasıl çalıştığını söyleyebilir; nitekim yerçekimi kanununun varlığını haber vererek işleyişini açıklayabilir. Ancak doğadaki yasaların neden var olduğunu açıklayamaz.

Kainatın varlığı ve bu kainatın işleyiş yasalarının bulunması bilimsel açıklamaların ötesindedir. Mesela kainat hiç varolmayabilirdi, veya önümüzde, yasaları olan bir kainat değil de kaos halinde karmaşık bir kainat da bulunabilirdi. Ancak böyle olmamıştır. Bunun neden böyle gerçekleştiği sorusu da bilimsel açıklamaların ötesinde olan ve sadece Tanrı'nın varlığına işaret eden hususlardır. Kainatın neden var olduğu sorusunu sormamız veya bu konuda açıklama talebimiz gayet doğaldır. Çünkü kompleks bir yapı arz eden kainata baktığımızda içerisinde birbirinden farklı kütlelerin, maddelerin ve parçacıkların varlığını görürüz. Ve

yine birbirinden farklı sayısız galaksi, yıldız ve gezegenleri keşfederiz. Ancak çok basit, hareketsiz ve güçsüz olan maddenin büyük ve kompleks kainata nasıl dönüştüğü, birbirinden farklı doğası, enerjisi ve konumu olan sayısız objenin tesadüflerle nasıl işlediğini ve bu tesadüfün kaynağının ne olduğunu düşündüğümüzde bunun sonsuz gücü, kudreti, bilgisi ve iradesi bulunan Tanrı olduğunu anlarız.

Kainatın varlığından ve yasalarının işleyişinden hareketle Tanrı'nın varlığını ele alan Swinburne konferansın sonlarına doğru madde ve doğa yasalarının canlıların oluşumu için neden müsait bir ortam sağladıklarını sordu. Swinburne'e göre maddenin ve doğa yasalarının varlığından ziyade bu varlıkların canlılar için müsait bir ortam oluşturması daha önemli bir konu. Darwin temel fizik teorilerinden hareket ederek evrimsel bir mekanizma içerisinde insan ve hayvanların nasıl varolduğunu kendine göre açıklamıştı. Ancak temel fizik kanunlarının neden evrim kanunlarını var edecek konuma sahip olduklarını hatta neden ilkel organizmalar bulunduğunu cevaplandırmamız gerekecektir. Şans faktörü bu gerçekleri açıklamak için çok yetersiz. Kainatın oluşumunu açıklayan Bing Bang teorisine bakıldığında madde ve enerjinin belli bir hıza ve belli bir yoğunluğa sahip olduğu gözükücektir. Bu patlama esnasında milyonda bir artış veya eksilmenin dahi kainattaki yaşamın oluşmasını engelleyeceği söylenmektedir. Dolayısıyla doğa kanunlarının ve ilk koşulların yaşamı tesadüfen var ettiğini düşünmek imkânsızdır. Madde ve kanunlara Tanrı'nın böyle bir özellik verdiğini düşünmek en isabetli seçenektir.

II. Seminer (1): *Kötülük Problemi*, Richard Swinburne, 21 Kasım 2005, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), Üsküdar/İstanbul.

"Kötülük Problemi" başlıklı seminerine teistik Tanrı kavramını tarif ederek başlayan Swinburne, sonsuz gücü, bilgisi, özgürlüğü ve iyiliği bulunan bir Tanrı ile dünyadaki kötülüklerin bağdaşıp bağdaşmadığını konusunu tartışarak devam etti. Hıristiyanlığın kendine özgü karakteristiğini kullanarak kötülüklerle teolojik bir temel bulmaya çalıştı.

İyiliği kötülüğün ortaya çıkabilme imkânı bulunduğu anda yapılan doğru şey olarak tanımlayan Swinburne iyiliklerin ortaya çıkması için kötülüklerin var olması gerektiği tezini işledi. Dişi ağrıyan çocuğun tedavisi süresince acı çekmeden sağlığına kavuşamayacağı örneğini vererek, Tanrı'nın iyilik sıfatıyla gelişmeden kötülüğe nasıl izin verdiğini çeşitli açılardan ele almaya çalıştı.

Swinburne'e göre (1) kötülüğe izin vermeden Tanrı'nın iyiliği yaratması mantıken imkânsızdır. İyiliği ve kötülüğü seçebilmemiz için Tanrı'nın bizlere özgür irade verip daha sonra iyiyi seçmeye yönlendirmesi veya yanlış tercihimiz neticesinde meydana gelecek kötülüğü engellemesi doğru olmayacaktı; (2) Tanrı

insanın kendi iradesiyle kötülüğe karşı koyup koymayacağını görmesi için acının varlığına imkân tanımıştır. Çünkü insanın kötülüğe karşı koyması bir iyiliktir; (3) Tanrı irâdî bir varlık olarak kötülüğe imkân tanıma hakkına sahiptir. Tanrı'nın iradesine sınır konamaz, ayrıca hür bir varlık olarak kötülüğün varlığına müsaade etmesi de etik bir davranıştır; (4) İyinin iyi olması kötünün kötü olmasından daha güçlü olamaz. Diğer bir deyişle iyinin vuku bulmasının garantisi daha büyük bir kötünün vuku bulma riskini göze almakta yatmaktadır. Bu noktada kötünün ortaya çıkmasına imkân tanımının değeri pozitifdir.

Swinburne pek çok insan açısından kötülüklerin daha büyük iyilikleri ortaya koymadığının hatta Tanrı'nın varlığı aleyhinde çok ciddi kanıtlar oluşturduğunun farkındadır. Ona göre *teodise* (ilâhî adalet) ilkesi de bu tür insanlar için ileri sürülmüştür. Söz konusu ilkeye göre insanların özgür iradeli olmaları başkaları için sorumlu olmaları anlamına gelir ve bu durum kendilerine iyilik yapma ya da başkalarını incitme imkânını tanır ki bu da iyi bir şeydir. İnsanların birbirlerine sadece yararlı olduğu ancak hiçbir zaman incitemediği bir dünya, gerçek bir sorumluluk değil sadece sınırlı bir sorumluluk alanı olacaktır.

İyi bir Tanrı, çocuklarına vekalet veren iyi bir baba gibi sorumluluğu yaratıklarına vekaleten verecektir. Tanrı onları incitme ve yaralama hatta ilâhî planı bozma seçeneği ile baş başa da bırakacaktır. Tanrı acı vermeye ve sakat bırakmaya müsaade etmekle, insanların birbirlerine özgürce iyilik yapmalarına imkân tanyacak, böylece daha büyük bir iyiliğe zemin hazırlamış ve onları ilâhî planda ortak çalışmaya sevk etmiş olacaktır.

Swinburne'e göre insanoğlu kendi karakterini kendisi oluşturabilir. Aristo'nun dediği gibi âdil eylemlerde bulunarak âdil, basiretli eylemlerde bulunarak basiretli, cesur eylemlerde bulunarak cesur oluruz. Kişilik oluşturmamız ve böyle bir tercihle baş başa kalmamız, kendi karakterimizi bozma (kötü insan olma) tehlikesini de beraberinde getirecektir. Eğer acı çekiyorsak çektiğimiz bu acıya karşı direnme cesaretini gösterebiliriz. Bu açıdan hastalıklar ve çektiğimiz acılar bizlere cesur olma ve cesaretimizi gösterme fırsatı vermektedir. Bunun yanında acı çeken ve kendilerine karşı sempaticiden yoksun olanlara yardım etmek, onlara dayanmalarını göstermek bir iyiliktir. Bu iyiliğin ortaya çıkması için de söz konusu durumların olması gerekir. Hiç kimsenin acı çekmediği bir dünyada bizler sorumluluk ve iyilikseverlik duygusuna sahip olamayacaktık. İnsanların hastalıkları önleme ve kötülüklerin sayısını azaltıp azaltmama seçeneğine sahip olmaları da bir iyidir. Ancak bunu yapmak için bu kötülüklerle nelerin sebep olduğunu bilmemiz gerekmektedir. Eğer insanlar yaşamlarını insanlığın hayrı için bilimsel araştırmalara adama fırsatına sahip olacaksa bunu yapmaya imkân tanıyacak acıların ve acı çeken insanların bulunması gerekecektir. Kapısında beliren yoksul kişi zengin için bir iyilik kaynağıdır. Çünkü o gelmeseyse zengin kişi böyle bir iyilik

yapma fırsatına sahip olmayacaktır. Bu açılardan bakıldığında Swinburne'e göre Tanrı'nın kötünün vuku bulmasına izin vermesi bir gerekliliktir. Kaldı ki bizim de hangi hareketi yaptığımızı ve iyi olanın ne olduğunu bilebileceğimiz özgür irademiz mevcuttur.

Tabî bu noktada şu soru gündeme gelmektedir: Tanrı daha büyük iyiliklerin hatırı için insanoğlunun başına kötülüğün gelmesine izin verme veya bir şekilde kötülüğü yaratma hakkına sahip midir? Çünkü birisinin başına gelen kötülüğün o kişiye iyilikler getirmesi veya farklı birine acılar yaşatması her şeyi alt üst edebilir. Kısacası Tanrı benim iyiliğim için sana acı çektirme hakkına sahip midir? Yabancılar acı çektirme hakkımızın bulunmadığını ancak kendi çocuklarımız açısından böyle bir hakkımızın az da olsa söz konusu olduğunu Swinburne ileri sürüyor. Ebeveyn çocuğun iyilik kaynağıdır. Çocuk ailesinin kendisine yaşam, beslenme ve eğitim verdiğini idrâk edebilirse sonuçta anlayacaktır. Ailenin çocuğu üzerindeki hakkından daha fazla yaşamımızın kaynağı olan Tanrı bizlerin üzerinde haklara sahiptir. Çünkü her saniye ona dayanmaktayız, bize yararı olan ailemizin ve diğerlerinin gücü de ona dayanmaktadır.

Swinburne'e göre kötülük zincirindeki her azaltma aslında yapabileceğimiz ahlâkî tercihlerin ciddiyetini de eksiltmektedir. Sakatlamamanın, öldürmenin veya ölümlü kazaların olmadığı bir dünya gerçek bir dünya olmayacak bir nevi oyundünyasına dönüşecektir. Kaldı ki yeryüzündeki herhangi bir yaşam her anlamda kötü gidiyorsa Tanrı ölümden sonra onu iyilikle telafi etme imkânına sahiptir. Bu onun kudretinde bulunan ve yapabileceği bir şeydir. Sonuçta Swinburne'e göre Tanrı hiç birimize (kendi tercihlerimiz dışında) sonsuz acı vermez. O acıyı (en fazla) kısa süreli dünyevi yaşamımızda başkalarına yardım etmek ve kişiliğimizi oluşturmak (kâmil insan olmak) için vermektedir. Yardım edemeyen ve kişiliğini oluşturamayan kimseler de çok zavallı kimseler olacaktır.

III. Seminer (2): *Tanrı İnancı Ahlâka Ne Katar?*, Richard Swinburne, 22 Kasım 2005, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), Üsküdar/İstanbul.

Tanrı İnancı Ahlâka Ne Katar? başlıklı seminerinde Richard Swinburne Tanrı inancıyla ahlâkî eylemlerimiz arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin birbirlerine olan etkilerini tartıştı. Swinburne'ün bu konudaki temel yaklaşımı moral gerçeklerle Tanrı'nın varlığı arasında doğrudan bir ilişkinin bulunmadığı, bununla birlikte Tanrı inancının sahip olduğumuz moral değerleri edinmemize, onların içeriğine ve yaşamımızda etkili olmalarına katkıda bulunduğu şeklinde olmuştur. Ona göre Tanrı'nın iradesinden bağımsız olarak zarurî ahlâkî doğrular bulunmaktadır. Tanrı bizleri özgür ve iradî varlık kılmış hatta kendini bu alanda sınırlandırmıştır. Bununla birlikte zorunlu olmayan mümkün ahlâkî doğrularda ise Tanrı iradesi önemli bir rol oynamakta ve büyük fark yaratmaktadır.

Swinburne'e göre ateist veya teist olsun insanlar pek çok eylemin ahlâkî statüsü ve bu statünün sebepleri hakkında benzer fikri paylaşabilirler. Bu açıdan bakıldığında Tanrı'nın varlığı veya yokluğu zorunlu ahlâkî doğruların varlığı hakkında herhangi bir fark ortaya çıkarmaz. Tanrı olsa da olmasa da tecavüze yeltenmenin kötü olduğu veya verilen sözü yerine getirmenin iyi olduğunu biliriz. Çünkü bir eylemi ahlâkî açıdan yerine getirilmesi zorunlu kılan, onu doğru ya da yanlış yapan şey eylemin kendi doğasıdır. Tanrı'nın emri ise zorunlu ahlâkî doğruları belirlemekten ziyade, iyi veya nötr olan fiillerin vazife olmasını temin eder.

Platon'un diyaloglarından *Euthyphron*'da geçen Sokrates'in meşhur sorusunu da ele alan Swinburne "kutsal olan şeyin kutsal olduğu için mi tanrılar tarafından sevildiği?" veya "tanrılar tarafından sevildiği için mi o şeyin kutsal olduğu?" ikilemi karşısında zorunlu olan ahlâkî gerçekler konusunda birinciyi, zorunlu olmayan iyi ve nötr gurubuna giren ahlâkî kurallar konusunda ise ikinci kısmı tercih ettiğini belirtmiştir.

Tanrı'nın varlığı ve emirleri bir fiilin ahlâkî boyutu açısından çok önemlidir. Ahlâklı olmayı emretmekle, ahlâklılığı çok önemli bir alan haline getiren unsur Tanrı'nın kendisidir. Yine Tanrı'nın ahlâkî emirleri buyurması, yapmakla mükellef olduğumuz alanlarda bize teşvik sağlamaktadır. Sözelimi Tanrı'nın öldürmeyi yasaklamasına gerek yoktur. Zaten öldürmenin kötü olduğu bilinmektedir. Ancak onun öldürmeyi yasaklaması insanlar arasında bunun yapılmamasına katkıda bulunacaktır. Yine Tanrı'nın ahlâkî emirleri bir nevi koordinasyon vazifesi görmektedir. Trafikteki sürüş kuralları ve evliliklerdeki kadın-erkek ilişkilerinde olduğu gibi tarafların haklarının neler olduğunun belirlenmesinde Tanrı'nın emirleri koordinasyon temin eder; Her şeyin ötesinde karşı koyma özgürlüğümüz bulunmakla birlikte Tanrı ahlâkî emirler yoluyla bizlerin sorumluluk almasını, olgunlaşmasını, kutsallaşmasını ve günahattan arınmasını istemektedir.

Değerlendirme

Gerek *Tanrı'nın Varlığı* başlıklı konferansında gerekse "*Kötülük Problemi*" ve "*Tanrı İnanıcı Ahlâka Ne Katar*?" başlıklı seminerlerinde Richard Swinburne'un bilinen teistik argümanları (özellikle kozmolojik ve teleolojik kanıtları) anlaşılır ve sade bir dille gündeme getirdiği söylenebilir. Türkiye'ye ilk defa gelmenin ve tamamıyla Müslüman olan bir topluluk önünde konuşmanın getirdiği tedirginlik başlangıçta kendini belli etmiş olsa da açık bir dil kullanması, başka düşünürlerden ziyade kendi fikirlerini seslendirmesi, anlattığı konuları özümsemesi ve iddialarını en ince ayrıntısına kadar savunabilmesi Swinburne'un inandırıcı olması yönünde önemli faktörler oldu.

Swinburne'un İslâm düşüncesini yeterince tanımadığı, Tanrı'nın varlığını kanıtlama konusunda Müslüman düşünürlerin katkılarını bilmediği, bununla birlikte Mutezile ekolüne olan sempatisini gizlemediği görüldü. Bu arada felsefeyi temelsiz kuşkuculuk ve kuru polemik olarak algılayan kişiler için Swinburne'un teistik tavrının biraz şaşırtıcı olduğunu ifade etmek gerekiyor. Kendileri de ilâhiyatçı olan bazı akademisyenlerin inançlı duruşu karşısında Swinburne'un felsefeciliğini sorgulamaları daha da şaşırtıcı olanıydı. Swinburne Tanrı'nın varlığına inandığını ve inandığı ilkeleri temellendirmeye çalıştığını zaten kendisi de söylemekteydi. Hatta samimi bir Ortodoks Hıristiyan olduğunu da gizleme gereği duymuyordu. Ancak bir filozof olarak inandığı hususları tıpkı ateizmi savunan Antony Flew veya J. Mackie'nin sergilediği kararlılıkla dile getirmekten geri durmadı. Bu anlamda salonda yer alan ve çoğunluğu genç araştırmacılardan olan din felsefecilerine iyi bir örnek olduğu kanaatindeyiz.

Programlar süresince salonda karşıt görüşlerin (ateizm) dile getirilmemesi veya konuşmacının anlattığı hususların İslâm düşüncesiyle olan ilişkisine değinilmemesi bir eksiklik olarak görülebilir. Nitekim Swinburne Tanrı'nın varlığıyla ilgili kanıtlardan söz ederken Fârâbi, İbn Sinâ ve İbn Rüşd'e pek değinmemiş, hatta Gazzâlî'nin tabii teolojiye katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Halbuki Batı dünyasında İlâhiyat bilimine karşı Kant'ın yaptığı eleştirinin bir benzerinin daha önce İslâm Dünyasında Gazzâlî tarafından yapıldığı, belki dinî tecrübe kanıtında dile getirilebileceği hususu tartışılabilirdi. Bunun yanında kötülük problemi konusu işlenirken Hıristiyanlığın dünya görüşünü ön planda tutan Swinburne'un temelinde kötülük (günahkarlık) ve iyilik (kurtuluş) ikilemini barındıran yaklaşımı kelamcılarımız tarafından sorgulanabilirdi. Veya ahlâk kısmında adam öldürmenin yanlışlığının tarafımızca bilindiği vurgulanırken kutsal dinlerin öteki dinden insanların öldürülmesi karşısındaki tavrının etik boyutları ayrıntılı biçimde yeniden konuşulabilirdi. Ahlâk sadece çocukların ebeveynlerine karşı tutumlarından ibaret olmadığına ve din sadece bunu istemediğine göre, çocuklar zaten içgüdüsel olarak ebeveynlerine karşı saygılı davranacaklardı. İnansın veya inansın aşağı yukarı bütün insanların öyle davrandığı zaten görülmektedir. Bu noktada dinin teşviği önemli olmakla birlikte çok da abartılmayabilir. Şahsen Swinburne'e sorduğumuz soruda ifade ettiğimiz gibi günümüzde bir dinin ahlâkîliği veya ahlak alanındaki etkisi öteki dinden olan insanların yaşam, düşünce ve ibadet hakkına saygıyla ve müntesiplerini de bu konuda uyarmasıyla daha iyi ölçülebilirdi. Ancak bunlar üzerinde fazla durulmadı.

Konferans ve seminer sunumlardan sonra ciddi tartışmalar olmakla birlikte dile getirilen bazı soruların konuyla ilgisinin olmayışı, bazılarının bir konuyu açmak, anlamaya çalışmak veya eleştirmekten ziyade sırf soru sormak için karmaşık kelimelerle dile getirilen cümlelerden oluştuğu görüldü. Bu noktada felsefi muhitlerde dahi konuları yerinde tartışma ve bir problemi etraflıca irdeleme

hususunda ciddi eksikliklerin bulunduğu söylenebilir. Swinburne'ün şahsında gözüken basit ama özgün düşünme ve yalın anlatım metodu ile ülkemizde alışageldiğimiz ezberciliğe dayalı aktarımcı ve karmaşık zihin yapısının farklılığı soru cevap kısmında gözlemlenen bir diğer ilginç durumdur.

Sonuç itibarıyla TDV İslâm Araştırmaları Merkezi'nin günümüz düşünce dünyasının önde gelen şahsiyetlerini Filozoflar Serisi adlı özel bir konferans dizisi içinde misafir etmesi ve bu çerçevede Richard Swinburne'ü getirmesi takdir edilecek bir faaliyet olmuştur. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırma Merkezine (İSAM), Prof. Richard Swinburne'e ve tüm katılımcılara böyle bir ziyafete imkân sağladıkları için ne kadar teşekkür edilse azdır.